

५. रंग व रंगसंगती

३.१ एकरंगसंगती

कोणत्याही रंगात काळा अथवा पांढरा रंग मिसळून, त्या गडद अगर उजळ छटांनी 'एकरंगसंगती' तयार होते. अशा रंगसंगतीतून एकसंधपणा व सुसंगती चटकन निर्माण होते. ही रंगयोजना अत्यंत साधी, सोपी व वापरण्याच्या दृष्टीने सुलभ असते.

एक रंगसंगती

३.२ संबंधित रंगसंगती

रंगचक्रावरील अगदी परस्परांजवळचे व एकमेकांशी निकटचे व मित्रत्वाचे संबंध असणाऱ्या रंगांना 'संबंधित रंग' असे म्हणतात.

ज्या मिश्ररंगात त्याच्या मूळ रंगाचे घटक प्रमाण अधिक असते, ते मिश्ररंग त्या मूळ रंगांचे 'संबंधित रंग' होत. उदा. नारिंगी व जांभळा हे दोन्ही रंग बनवताना तांबड्या रंगाचा वापर केला जातो. याचा अर्थ तांबड्या रंगाचा घटक या दोन्ही रंगात समाविष्ट असतो. त्यामुळे तांबड्या रंगाचे नारिंगी व जांभळा हे दोन्ही रंग 'संबंधित रंग' ठरतात.

संबंधित रंगसंगती

- अ) तांबडा (लाल) - नारिंगी - जांभळा
 ब) निळा - हिरवा - जांभळा
 क) पिवळा - नारिंगी - हिरवा

- अ) नारिंगी, जांभळा हे तांबड्या (लाल) रंगांचे संबंधित रंग आहेत.
 ब) हिरवा, जांभळा हे निळ्या रंगांचे संबंधित रंग आहेत.
 क) नारिंगी, हिरवा हे पिवळ्या रंगांचे संबंधित रंग आहेत.

या रंगसंगतीत रंग व त्यांच्या रंगछटा व रंगकांती यांच्यात मित्रत्वाचे व निकटचे नाते असल्यामुळे चित्रात सुसंवाद व एकात्मता निर्माण झालेली दिसते. त्यामुळे ही रंगसंगती स्थिर व शांत वाटते.

३.३ पूरक/विरोधी रंगसंगती

ज्या रंगांमुळे परस्परविरोधी संवेदना निर्माण होतात त्यांना 'विरोधी रंग' म्हणतात. रंगचक्रावरील समोरासमोरील रंग हे विरोधी रंग असतात. कोणताही प्राथमिक रंग हा उरलेल्या दोन प्राथमिक रंगांच्या मिश्रणाने बनणाऱ्या दुय्यम रंगाचा विरोधी रंग असतो. उदा. निळ्या रंगाचा विरोधी नारिंगी रंग असतो. यात निळा हा प्राथमिक रंग आहे व नारिंगी हा उरलेल्या दोन प्राथमिक रंगांतून बनणारा दुय्यम रंग म्हणजे विरोधी रंग आहे.

पूरक/विरोधी रंगसंगती

- अ) तांबडा (लाल) × हिरवा
 (प्राथमिक रंग) (दुय्यम रंग)
 ब) पिवळा × जांभळा
 (प्राथमिक रंग) (दुय्यम रंग)
 क) निळा × नारिंगी
 (प्राथमिक रंग) (दुय्यम रंग)

विरोधी रंग विशिष्ट प्रमाणात जवळ आल्याने ते एकमेकांना उठाव देतात म्हणून त्यांना 'पूरक रंग' असेही म्हणतात.

३.४ शीत रंगसंगती

जे रंग डोळ्यांना शीत संवेदना देतात, अशा रंगांना 'शीतरंग' असे म्हणतात. या रंगसंगतीतील प्रमुख रंग निळा आहे. या रंगसंगतीत निळ्या रंगाचे घटक प्रामुख्याने आले म्हणजे शीत रंगसंगती निर्माण होते.

झाडे, आकाश, पाणी, बर्फ यांच्याशी या रंगाचा संबंध असल्यामुळे या रंगांकडे पाहिल्यावर शीतलता जाणवते. निळा, हिरवा, जांभळा या रंगात रंगवलेले चित्र शीत रंगसंगतीचे मानले जाईल. ज्या पिवळ्या रंगात निळ्या रंगाची छटा असते तो पिवळा रंग शीत रंगसंगतीत धरला जाईल.

३.५ उष्ण रंगसंगती

जे रंग डोळ्यांना उष्ण संवेदना देतात अशा रंगांना 'उष्णरंग' असे म्हणतात. हे रंग डोळ्यांना आकर्षून घेतात. अग्नी, उष्णता यांच्याशी तांबडा रंग निगडति असल्याने या रंगांकडे पाहिल्यावर उबदारपणाची जाणीव होते म्हणून तांबडा रंग व त्याचे घटक ज्या रंगात प्रामुख्याने आहेत ते सर्व रंग उष्ण रंगसंगतीत समाविष्ट होतात.

तांबडा, जांभळा, नारंगी अशा रंगांची योजना केल्यास ते चित्र उष्ण रंगसंगतीचे मानले जाईल. ज्या पिवळ्या रंगात तांबड्या रंगाची छटा असते. तो पिवळा रंग उष्ण रंगसंगतीत धरला जाईल.

उष्ण रंगसंगती